

תוכן העניינים

	ט	פתח דבר
1		מבוא: פטורקה וראשית ההומניזם
39		חלק ראשון: מתוך "מכתבים לקרובים" (<i>Ad familiares</i>)
41		1. אל סוקרטס שלו (<i>Ad fam.</i> 1.1)
		2. אל תומאסו ממסינה, נגד הדיאלקטיקנים הזקנים
55		(<i>Ad fam.</i> 1.7)
		3. אל דיוניג'י מבורגו סנספולקרו, בנוגע לבעיותיו האישיות
60		(<i>Ad fam.</i> 4.1)
		4. אל ג'ובאני קולונה, על כך שאין לאהוב פלגנות אלא
		את האמת, ועל אתריה הידועים של העיר רומא
70		(<i>Ad fam.</i> 6.2)
		5. אל סוקרטס שלו, נכתב ביגון על המגיפה חסרת התקדים
83		שפרצה בתקופתם (<i>Ad fam.</i> 8.7)
		6. אל ג'ובאני בוקאצ'ו, טיהור מהכפשות שהוטחו על ידי
90		קנאים (<i>Ad fam.</i> 21.15)
		7. אל ג'ובאני בוקאצ'ו, על כך שלעתים קרובות הכותב
		מוליך שולל בדברים שהוא מכיר מקרוב, ועל אודות חוק
99		החיקוי (<i>Ad fam.</i> 22.2)
107		8. אל מרקוס טוליוס קיקרו (<i>Ad fam.</i> 24.3)
110		9. אל אותו נמען (<i>Ad fam.</i> 24.4)

	חלק שני: מתוך "הסוד (על מאבקן הסודי של
115	מחשבותי)" (<i>Secretum</i>)
117	פתח דבר (פרולוג)
121	ספר שלישי

	חלק שלישי: "על הבורות שלו עצמו ושל רבים אחרים"
189	(<i>De ignorantia</i>)
191	ספר רביעי

	חלק רביעי: מתוך "מכתבים לעת זקנה" (<i>Res seniles</i>)
231	ו"המכתב אל הדורות הבאים" (<i>Posteritati</i>)
	1. לג'ובאני בוקאצ'ו, על נאמנותה וצייתנותה המופלאה
233	של רעיה (<i>Res seniles</i> 17.3)
	2. לאותו נמען, כמה עניינים נלווים למכתב הקודם,
249	וסתימת הגולל על כתיבת המכתבים (<i>Res seniles</i> 17.4)
	3. אל הדורות הבאים, דין וחשבון על רקעו, על אורחותיו
253	ועל התפתחותם של אופיו ולימודיו (<i>Posteritati</i>)

	חלק חמישי: מתוך השירה הלטינית
263	("שירי רועים" ו"אפריקה")
265	אקלוגה ראשונה: פְּרִתְנִיאָס
273	אקלוגה רביעית: דִּיֶּדְלוֹס
	מתוך "אפריקה", ספר חמישי (על קץ אהבתם הטראגית של
278	מסיניסה וסופוניסבה)

282	רשימת הקיצורים והמקורות הביבליוגרפיים
-----	---------------------------------------

מבוא: פטררקה וראשית ההומניזם

גור זק

פרנצ'סקו פטררקה (1304-1374) הוא מהיוצרים וההוגים המשפיעים ביותר בהיסטוריה האנושית. לצד היותו מחבר קובץ שירת האהבה הידוע הקנצוניירה, שבמידה רבה עיצב את השירה הלירית המודרנית, פטררקה נחשב ל"אבי ההומניזם" – תנועת החזרה לתרבות הקלאסית הגדולה של יוון ורומא שפרחה החל במאה הארבע־עשרה. באמצעות הפרויקט המונומנטלי של החייאת התרבות הקלאסית פטררקה סייע בהנחת היסודות לרנסנס האיטלקי, ובמובנים רבים – ל"מודרניות" באופן כללי. ואף על פי כן, פטררקה כמעט אינו נוכח בתרבות העברית. פרט לספרון קטן ונפלא של תרגומים מתוך הקנצוניירה של לאה גולדברג, פטררקה כמעט לא תורגם לעברית.¹ המטרה של הספר הנוכחי היא לתקן במעט עיוות היסטורי זה ולתת לקורא העברי מבחר מייצג עד כמה שניתן של כתביו הלטיניים הרבים של פטררקה, ובכך, בתקווה, לעורר עניין בעולם הרוח והמחשבה העשיר של ההומניזם הפטררקי. במבוא זה אציג בתחילה את קורות חייו של פטררקה ומשם אעבור לדון במאפיינים המרכזיים של ההומניזם שלו, בניסיון להבהיר את חשיבותם ומשמעותם הן לזמנו והן לימינו אנו. אתעמק ראשית באופן שבו הניח את היסודות לחינוך ההומניסטי ומשם אעבור לצמיחת התודעה ההיסטורית בכתביו. חציו השני של המבוא יוקדש לדיון באידיאל האתי של "הדאגה לעצמי", המרכזי

1 פטררקה, מבחר שירים. ראו גם את תרגומו של בנימין ארבל לקטע מתוך אחד ממכתביו של פטררקה, "מכתב לקרדינל".

לכתביו הלטיניים, ובמתחים ובקונפליקטים המלווים אידיאל זה – קונפליקטים ההופכים בעצמם למאפיינים חשובים של ההומניזם הפטררקי.

***

פרנצ'סקו פטררקה נולד ב־20 ביולי 1304 בעיר אָרְצוֹ שבטוסקנה, השוכנת כשישים קילומטרים דרומית לפירנצה. אביו, סר פטרקו, הוגלה מעירו פירנצה על רקע מאבקים פוליטיים בעיר כשנתיים לפני הולדת בנו. כמה חודשים קודם לכן הוגלה מהעיר מאותן סיבות גם גדול משוררי איטליה, דנטה אליגיירי (1265–1321), ופטררקה האב ודנטה קרוב לוודאי הכירו זה את זה היטב.²

את שנות ילדותו המוקדמות העביר פטררקה בעיקר עם אמו, אלטה קאניג'יאני (Eletta Canigiani), ואחיו הקטן ג'ררדו, בכפר הקטן אינצ'יזה (Incisa) השוכן בין פירנצה לאָרְצוֹ. אביו, שעבד בערים סמוכות, הגיע לבקרם מעת לעת. כשהיה פרנצ'סקו בן שבע העביר סר פטרקו את המשפחה לפיזה וזמן קצר לאחר מכן לאביניון שבדרום צרפת, שבה שכנה החל ב־1309 החצר האפיפיורית, במה שנודע כ"גלות בבל" של האפיפיורות.³

2 החל במאה השתים־עשרה היו ערי איטליה זירת קרב בין שני הכוחות הפוליטיים הדומיננטיים באירופה בת הזמן – האפיפיורות מזה והקיסרות, שמרכזו מושבה היה בגרמניה, מזה. בערי איטליה צמחו שתי מפלגות דומיננטיות – הגואלפים, נאמני האפיפיור, והגיבלינים, נאמני הקיסרות. המאבקים הפוליטיים ביניהן גלשו לעתים קרובות לקרבות של ממש והובילו להגליות חוזרות ונשנות. ב־1289 סולקו הגיבלינים מפירנצה, אולם אז חל פיצול בתוך הגואלפים עצמם, שנחלקו ביניהם לתומכים במעורבות אפיפיורית ישירה בניהול העיר ("השחורים") למתנגדים לכך ("הלבנים"). אביו של פטררקה, כמו דנטה, השתייך ללבנים, שגורשו מהעיר ב־1302.

3 היה זה האפיפיור הצרפתי קלמנס החמישי שהעביר את החצר האפיפיורית מרומא לאביניון, על רקע מאבקי האפיפיורות עם הכתר הצרפתי מזה ועם משפחות אצולה שונות ברומא מזה. "גלות בבל" של האפיפיורות נמשכה עד 1376.

3. אל הדורות הבאים, דין וחשבון על רקעו, על אורחותיו ועל התפתחותם של אופיו ולימודיו (*Posteritati*)

פרנצ'סקו פטררקה אל הדורות הבאים, ברכות. ייתכן ששמעתם משהו עלי, אם כי אני בספק אם שם פעוט וזניה כשלי יהדהר במרחבי המקום או הזמן. ואולי תרצו לדעת איזה מין אדם הייתי, או מה היו פירות עמלי, בייחוד יצירותי שתהילתן הגיעה אליכם או שמעתם את שמותיהן. באשר לנקודה הראשונה יהיו הדעות חלוקות. שהרי כולם כמעט מדברים לפי ראות עיניהם ולא כפי שמחייבת האמת, ואין אמות מידה ברורות לשבח או לקלס.

הייתי אחד העם, אדם קטן בן תמותה, מוצאי לא רם מדי ולא נחות מדי, אך משפחתי משפחה עתיקה, כפי שאומר על עצמו אוגוסטוס קיסר. מטבעי הייתי בעל מזג לא שפל ולא נטול בושה, אם הרגלים שקנתי מאחרים לא השחיתו אותו. שנות ההתבגרות הסיטו אותי, הנעורים סחפו אותי, אך הזקנה החזירה אותי לדרך הישר ולימדה אותי על בשרי את האמת שקראתי זמן רב קודם לכן: הנעורים והעונג ריקים מתוכן; או נכון יותר, בורא העידנים והזמנים הוא שהחזיר אותי לדרך הישר. לעתים הוא מניח לבני תמותה אומללים, נפוחים מגאווה ריקה, לסטות מדרכם, כדי שבהכירם את חטאם – מאוחר ככל שיהיה – הם ילמדו להכיר את עצמם.

בנעורי לא ניחנתי בגוף חסון, אך הוא היה גמיש למדי. לא אתפאר בחזות נאה במיוחד, אם כי בשנות בחרותי נטיתי למצוא חן. מראי היה מלא חיוניות, גון עורי חיזור עד כהה ועיני יוקדות. בורכתי בראייה מושלמת לזמן רב, אולם לאחר שנתי השישים היא נטשה אותי פתאום ולמגינת לבי נאלצתי להיעזר במשקפיים. לאחרונה פלשה הזקנה לגופי, שהיה בריא וחזק לאורך השנים, וכיתרה אותי במגוון המחלות הרגיל.

נולדתי בגלות בעיר אַרְצו בשנת 1304 לעידננו, שהחל בלידת המשיח, בשחרו של יום שני בשבוע, בחודש יולי. הורי היו מכובדים

בני פירנצה, דלי אמצעים ולמען האמת על סף עוני, שגורשו ממולדתם. מאז ומעולם סלדתי מעושר חומרי, לא משום שאינני חפץ בו, אלא מפני שאני שונא את הטרדות והקושי הנלווים אליו באופן בלתי נמנע – ולא שהשתתפות בסעודת פאר תובעת מאמץ מיוחד! העדפתי תמיד ארוחות צנועות ופשוטות, שאפשרו לי להיות חיים מאושרים מאלו של אפיקורוס וכל ממשיכי דרכו, על ארוחותיהם הדשנות.¹⁵ מן האירועים הקרויים נשפים סלדתי תמיד, שכן מדובר בהילולות החורגות מגבולות ההגינות והטעם הטוב. להזמין אנשים לאירועים מעין אלה היה בעיני מטריד סר טעם, ולא פחות מכך – להיות מוזמן אליהם. אולם לסעוד עם חברים היה לי עונג כה גדול, שלא היה בעיני דבר משמח יותר מביקור פתע של חבר. מעולם לא סעדתי בגפי מרצון.

דבר לא עורר בי סלידה רבה יותר מראוותנות, שהיא לא רק מידה רעה כשלעצמה, הנוגדת את הענווה, אלא היא גם מסוכנת ומערערת את שלוות הנפש. בצעירותי נאבקתי בתשוקה עזה אך ייחודית ונאצלת, שוודאי הייתה מוסיפה להטרידני אלמלא כיבה מוות מוקדם אך מועיל את הלהבה שכבר החלה לדעוך. הלוואי שיכולתי לומר שהשתחררתי לגמרי מן התאוה; זה יהיה שקר. אומר בלב שלם רק זאת: אף על פי שנסחפתי בעברי בלהט הנעורים ובמזגי החם, תמיד קיללתי בלבי תשוקה נקלית זו. וכשקרובתי לשנתי הארבעים, כשעוד הייתי בשיא אוני וכוחי, לא זו בלבד שנגמלתי כליל מאותו מעשה בזוי, אלא גם הסרתי מעלי כל זיכרון שלו, עד שנדמה כאילו מעולם לא הבטתי באשה. אני מחשיב זאת אחת מהגדולות במתנות שקיבלתי ומודה לאל ששחרר אותי, כשעוד כוחי במותני, מעבדות כה שפלה ונתעבת.

15 מרקוס גאביוס אפיקיוס (Marcus Gavius Apicius), מת בשנת 37 לספירה בקירוב, קרובו של הקיסר טיבריוס, נודע בתאוות המזון שלו. אנקדוטות רבות הנוגעות לתאוותו זו מובאות במקורות שונים, בהם כתבי סנקה ופליניוס. בין היתר יוחס לו ספר הבישול הרומי אפיקיוס.